

Волинської піхотної дивізії Армії Крайової. 28 січня 1944 р. на нараді офіцерів штабу округу було вирішено утворити дивізію піхоти [2, с. 205; 11, с. 90]. Саме ця дата вважається офіційним днем виникнення 27-ї Волинської піхотної дивізії, проте формування її складу та розбудовування структури тривало протягом лютого–березня 1944 р. Серед додаткових завдань, які ставилися перед 27-ю Волинською дивізією було опанування операційного простору і розширення акції «Буря» на якомога більшу за площею територію. Зрозуміло, що її діяльність в рамках цих завдань викликала спротив УПА, яка теж намагалась оволодіти регіоном. Наслідком стали важкі бої загонів Української Повстанської Армії з польськими підрозділами. Частина з них поляки виграли, окремі сутички були для них невдалими і супроводжувалися серйозними втратами особового складу дивізії, проте внаслідок діяльності спрямованої на витіснення загонів УПА в цілому вдалось забезпечити польське населення в західній частині Волині, провести мобілізаційні акції з метою поповнення особового складу на підконтрольних територіях і розширити так звану «операційну базу», тобто території на яких можна було здійснювати акції заплановані оперативним планом «Буря».

Отже, представники польського військового підпілля в особі АК протягом 1939–1945 рр. розробили низку планів, які стосувалися можливої стратегії і тактики дій на теренах Західної України. Ці плани, в залежності від обставин, допрацьовувалися, узгоджувалися з представниками уряду, адаптовувалися до реалій і т.д. Слід зауважити, що не зважаючи на реальну ситуацію на міжнародній арені та в краї, польське військово-підпілля не зважало на прагнення українців, а свої плани будувало виключно з точки зору неподільності території Польщі довоєнного періоду. Загалом, непоступливість польських політиків у питаннях про можливість виходження західноукраїнських земель у склад майбутньої незалежної України була однією з причин українсько-польського конфлікту на Волині в період 1943–1944 рр. Не зважаючи на певні спроби у вирішенні української проблеми та трансформацію протягом війни поглядів польських політичних діячів в бік визнання права українців на незалежність, все ж наболіла для обох народів проблема так і не була вирішена. Документи польського підпілля становлять важливе джерело у дослідженні польсько-українських стосунків в період Другої світової війни, а тому необхідною є подальша пошуково-дослідна та археографічна робота над цим видом джерел з метою поглибленого їх вивчення та подальшої публікації.

Список використаних джерел

1. Гайдай О., Хаварівський Б., Ханас В. Хто пожав «Бурю»? Армія Крайова на Тернопіллі 1941–1945 рр. – Тернопіль, 1996. – 157 с. // Gajdaj O., Havariv's'kyj B., Hanas V. Hto pozhav «Buryu»? Armija Krajova na Ternopil'li 1941–1945 rr. – Ternopil', 1996. – 157 s.
2. Ільющин І. Протистояння УПА і АК (Армії Крайової) в роки Другої світової війни: на тлі діяльності польського підпілля в Західній Україні. – К.: Інститут історії України НАН України, 2001. – 289 с. // Il'jushyn I. Protystojannja UPA i AK (Armii' Krajovoi') v roky Drugoi' svitovoi' vijny: na tli dijal'nosti pol's'kogo pidpillja v Zahidnij Ukraїni. – K.: Instytut istorii' Ukraїny NAN Ukraїny, 2001. – 289 s.
3. Україна–Польща: важкі питання // Матеріали II міжнародного семінару істориків «Українсько-польські відносини в 1918–1947 роках», Варшава, 22–24 травня 1997 р. / Світовий союз воїнів Армії Крайової; Об'єднання українців у Польщі. – Варшава: Тирса, 1998. – Т.1–2. – 245 с. // Ukraїna–Pol's'hha: vazhki pytannja // Materialy II mizhnarodnogo seminaru istorykiv «Ukraїns'ko–pol's'ki vidnosyny

v 1918–1947 rokah», Varshava, 22–24 travnja 1997 r. / Svitoviy sojuz voi'niv Armii' Krajovoi'; Ob'jednannja ukraїnciv u Pol'shhi. – Varshava: Tyrsa, 1998. – T.1–2. – 245 s.

4. Arhiwum Akt Nowych (AAN) w Warszawie. Armia Krajowa (AK). Komendant Główny. sygn. 203/I–2.
5. AAN. AK. sygn. 203/I–13.
6. AAN. AK. sygn. 203/XV–3.
7. AAN. AK Lwów. sygn. 203/XV–8.
8. Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945. T.2: czerwiec 1941 – kwiecień 1943. – Wrocław; Warszawa; Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich Wydawnictwo, 1990. – 554 s.
9. Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945. T.3: kwiecień 1933 – lipiec 1944. – Wrocław; Warszawa; Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich Wydawnictwo, 1990. – 627 s.
10. Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945. T.6: Uzupełnienia. – Wrocław; Warszawa; Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich Wydawnictwo, 1991. – 524 s.
11. Iljuszyn I. Geneza i działania bojowe 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty Armii Krajowej // Materiały III międzynarodowego seminarium historycznego «Stosunki polsko-ukraińskie w latach II wojny światowej», Łuck, 20–22 maja 1998 r. / Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej; Związek Ukraińców w Polsce. – Warszawa: KARTA, 1998. – T.3. – S.146–170.
12. Partacz Cz. Kwestia ukraińska w polityce polskiego rządu na uchodźstwie i jego ekspozytur w kraju (1939–1945). – Koszalin: Politechnika Koszalińska, 2001. – 405 s.
13. Prawdziwa historia Polaków. Ilustrowane wypisy źródłowe 1939–1945 / oprac. D. Baliszewski, A. Kunert. – Warszawa: RYTM, 1999. – T.1 (1939–1942). – 830 s.
14. Torzecki R. Kontakty Polsko-Ukraińskie na tle problemu ukraińskiego w polityce polskiego Rządu Emigracyjnego i Podziemia (1939–1944) / Dzieje najnowsze. – Warszawa, 1981. – Rocznik XIII. – 381 s.
15. Torzecki R. Polacy i ukraińcy. – Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 1993. – 349 s.
16. Wegercki J. Lwów pod okupacją sowiecką (1939–1941). – Warszawa, 1991. – 432 s.

Shyshkin I. H., Ph. D. in History, Associate professor at the department of Country Studies, National University of Ostroh Academy (Ukraine, Ostroh), ivan.shyshkin@oa.edu.ua

Western Ukraine in the strategic plans of the Armia Krajowa during the World War Two

The following article includes the research of strategic plans of the Polish military underground (Armia Krajowa) and its activities in the Western Ukrainian lands. The plans of the AK aimed to organize an uprising within the territory of Western Ukraine including their evolution are described. The article highlighted the position of leaders of the Polish military underground in Ukrainian question, as well as the analysis of reports concerning the future of Ukrainians and Ukraine itself. The purpose of the research is to study the strategic plans of the Polish military underground (Armia Krajowa) regarding Ukrainian issue during the Second World War. The following research methods were used in order to fulfill the purpose and solve the tasks set: chronological approach, analysis and synthesis, descriptive and historical methods. Some of conclusions made: the strategic plans of the Polish underground show that the latter planned to implement the measures aimed to retain Western Ukraine, as well as to weaken the Ukrainian national liberation movement. Actually, due to several reasons, Polish politicians of the time demonstrated their unreadiness and inability to solve the issue at stake for both nations.

Keywords: Western Ukraine, Armia Krajowa, the Polish military underground, Ukrainian issue, strategic plans.

* * *

УДК 94(438)

Чуйко Р. В.,
аспірантка, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), rehinachuiko@gmail.com

ВІБУДОВА МЕРЕЖИ РЕГІОНАЛЬНИХ АРХІВНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД (1944–1950 РР.). ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Вивчення питання вібудови регіональних архівних установ України післявоєнного періоду, науковцями проводилося не завжди однаково. Різні

періоди української історії проявили свої особливості і сформували різне бачення вказаної проблеми. Вирішальну роль в післявоєнний період відіграла ідеологічна спрямованість історіографії радянського періоду, з притаманним для неї возвеличенням керівної ролі партії і уряду, перебільшенням досягнень успіхів галузі та замовчуванням недоліків.

Метою дослідження є ґрунтовний аналіз праць, які висвітлюють повосенний період відбудови архівної галузі, розкриття шляхів та методів подолання труднощів у висвітлення розвитку архівної справи в різні періоди.

Ключові слова: архівна справа, повосенний період, історіографія.

Розглядаючи праці, які висвітлюють архівну роботу в Україні у повосенний період, потрібно виділити три основні етапи:

Перший етап охоплює час від визволення території України від німецької окупації у 1944 році і тривав до середини 50-х років ХХ ст., коли архівні установи, перебуваючи під керівництвом МВС, залежали від повної сталінської диктатури, відповідно, праці мали виражене ідеологічне спрямування. Для нього притаманний не стільки науковий підхід у висвітленні проблеми, скільки створення статей інформаційно-довідкового змісту про загальний стан архівної галузі та окремі аспекти архівної роботи. Особливістю даного етапу є те, що майже всі праці написані архівістами, що пояснюється як їхньою професійною зацікавленістю, так і обмеженням доступу науковців до архівних джерел у вказаний період. Значну частину цих праць становлять спогади учасників оперативних груп УДА НКВС УРСР і окремих архівістів про перші кроки відбудови архівного господарства України повосенного часу. Деякі праці є особливо цінними, оскільки містять короткі відомості про заходи з розшуку вивезених окупантами матеріалів.

Другий етап охоплює період після ХХ з'їзду КПРС і аж до розпаду СРСР (1956–1991 рр.) На відміну від попереднього, для цього етапу характерне зростання інтересу до науково-дослідної роботи, що позитивно вплинуло на стан розробки праць з історії архівної справи. Розсекречення значної кількості архівних фондів спричинило загальне поживлення у роботі дослідників з архівними документами, та вплинуло на збільшення допуску дослідників до архівів. Як наслідок, праці з історії та розвитку архівної справи почали з'являтися не тільки написані архівістами, а й дослідниками з різних наукових установ. Це що дало можливість простежити розвиток архівного будівництва, як з «середини», так і з «ззовні», тобто бачення цієї проблеми людьми, зацікавленими у об'єктивному висвітленні питання. Загалом, в період радянської влади й аж до розпаду СРСР видано чимало праць, які посіли чільне місце у дослідження цього питання, хоча радянська епоха наклала на них свій негативний відбиток.

Третій етап охоплює роки української історіографії в умовах незалежної України. Праці цього етапу вигідно відрізняються від попередніх своїм неупередженим ставленням, намаганням позбутися стереотипів минулого. Автори намагаються проводити джерелознавчу критику, що сприяє всебічному висвітленню даного питання

Після проголошення державного суверенітету України, розвитку архівного законодавства став об'єктом наукових досліджень провідних істориків-архівістів країни. Це пов'язано насамперед з тим, що архівна справа Україні опинилась на порозі докорінного реформування галузі. Відповідно, найбільш характерними напрямками, що постійно висвітлювались на сторінках провідних наукових видань даної галузі стали демократизація,

інформатизація, відкритість, розширення доступу до ретроспективної інформації та правове регулювання всіх складових системи архівних установ.

Історіографія історії архівної справи в період здобуття Української державної незалежності, попри численні труднощі та проблеми, представлена процесом національного і духовного відродження, що помітно вплинуло на хід розвитку архівної системи в цілому. Характерними рисами нового етапу розвитку історіографії історії архівної галузі стали: розширення джерельної бази та проблематики досліджень, методологічна переорієнтація істориків, поява нових методологічних підходів до вивчення вітчизняної історії через відмову від ідеологічної залежності та значне розширення доступу до архівних документів. Такий динамічний розвиток української архівістики, викликав необхідність підготовки підручників, посібників й інших навчальних матеріалів і наукової літератури, внаслідок чого зросло зацікавлення професією архівіста. Широке запровадження архівних спеціальностей в українських університетах стало причиною активізації науково-дослідної роботи, основою якої став пошук нових підходів до підготовки фахівців з архівної справи. Відповідно, розв'язання ключових проблем української архівної науки і освіти, аналіз їх теоретичних засад, форм та методів, модернізації галузі, усе це лягло в основу наукових досліджень сучасних архівістів. У свою чергу, активізація науково-дослідної роботи архівів на початку 1990-х рр. стала причиною поживлення і їх видавничої діяльності. Особливістю цього полягала, передусім, у розширенні кола тем, що раніше відносились до заборонених у видавничих планах держархівів та збільшенні кількості центральних і появи регіональних і місцевих видань. З відновленням незалежності, історіографія науково-дослідної та видавничої діяльності архівів вступила в новий, якісний етап розвитку. Вона представлена різними потоками науковців, дослідницьких напрямів, характеризується розмаїтістю наукових методів. Варто відмітити, що пріоритетну роль в історіографії науково-дослідної та видавничої діяльності архівів відіграють періодичні видання, що видаються зусиллями самих архівних установ, і покликані не тільки залучити до наукового обігу нові матеріали до історії архівної справи України.

Особливу увагу у процесі висвітлення історії архівної справи другої половини 1950-х першої половини 1960-х рр. заслуговує історичний нарис І. Мищака «Архівна справа в Україні середини 1940-х – середини 1960-х» [1]. Оpubлікованих матеріалів і нових архівних даних автор розглянув пріоритетні напрями архівного будівництва в роки післявоєнної відбудови мережі архівних установ УРСР, серед яких – збирання документальних матеріалів років Другої світової війни, проблеми упорядкування і комплектування архівних установ, використання архівних матеріалів в економічних та ідеологічних цілях.

Статтю про підготовку кадрів архівістів на архівному відділі КДУ ім. Т. Г. Шевченка. Роботу українських архівістів у напрямку відбудови висвітлив співробітник УДА НКВС УРСР П. Павлюк [2].

Керівник оперативної групи архівістів П. Гудзенко на основі власних спогадів він висвітлює заходи оперативних груп архівістів по відбудові архівної

мережі України і розшуку документів архівного фонду республіки, вивезених за кордон [3].

В повоєнний період було опубліковано цілий ряд статей з різних питань архівного будівництва, але вони носили не стільки науковий, як інформаційний характер і базувалися на власних поглядах, авторів і їхньому баченні проблеми.

На другому етапі історіографії проблеми, головний внесок зробив керівник АУ УРСР С. Пількевич. У 1956 р. вийшла у світ його стаття «О работе архивных органов и государственных архивов Украины» [4], де автор, з одного боку, подає загальну характеристику розвитку архівної справи і вказує на досягнення галузі, а з іншого – показує і певні труднощі, які постали перед архівістами в умовах відновлення та розбудови архівної галузі України. Схожою за змістом є праця С. Пількевича та А. Грінберга, що вийшла у 1958 р. У тому ж році С. Пількевич подає ще одну працю «40 років будівництва на Україні» у збірнику «З історії архівного будівництва на Україні» де висвітлюється проблема відновлення мережі архівних установ України [5]. Цінність праць С. Пількевича полягають у тому, що автор робить певний аналіз розвитку архівної галузі, виокремлюючи при цьому кілька основних етапів, зокрема в статті «Головні етапи розвитку архівної справи в Україні» [6]. Дослідження С. Пількевича написані на основі архівних джерел і є вагомим внеском у розкритті досліджуваного періоду.

Дослідження архівної справи продовжував наступник С. Пількевича О. Мітюков. Він є автором унікальної для досліджуваного періоду монографії «Радянське архівне будівництво на Україні. 1917–1973» [7]. Досить велику увагу О. Мітюков приділив відбудові архівного господарства, розкрив шляхи і методи упорядкування режиму збереження і кращого використання архівних матеріалів. Звісно праця витримана в рамках пануючої ідеології, але це аж ніяк не зменшує її цінності та інформативності монографії. О. Мітюков не обмежив свою видавничу діяльність лише монографією, ставши автором цілого ряду наукових статей.

Історії архівного будівництва в повоєнний період присвячені праці І. Бутич, Л. Лозенко, А. Кентій, які зробили загальний огляд архівного будівництва в Україні з 1919 р. до середини 1970–х рр. [8].

Ряд історіографічних узагальнень, дотичних до історії та розвитку архівної справи в Україні містили монографії російських радянських науковців І. Маяковського, В. Максакова, В. Вяліков [9]. Однак, характерною особливістю праць російських радянських історіографів архівної справи було те, що діяльність архівів та архівної справи в Україні розглядалася в контексті розвитку архівної справи СРСР.

Досить велика кількість статей присвячена діяльності окремих державних установ. Ці статті написані співробітниками архівів, ґрунтуються на документальній джерельній базі і є особливо цінними в дослідженні питання відновлення мережі місцевих архівних установ у післявоєнний період: Т. Порунов [10], А. Степанова [11], Е. Адамська [12], Н. Мірошеченко [13], В. Тищенко [14], Н. Плетньова [15], Т. Бойко [16], Я. Синельников [17].

Для цього періоду також характерне створення значної кількості розвідок, присвячених якомусь окремому виду архівної роботи. Такі дослідження дозволяють

найбільш глибоко зануритися в роботу регіональних архівів і зрозуміти шляхи дослідження вузької проблеми, оскільки автори мали можливість зосередити свою увагу на вузькому аспекті архівної роботи за певний проміжок часу. Цікавими дослідженнями є статті, які висвітлювали роботу обласних архівів відразу після звільнення території радянськими військами, розвідки присвячені роботі оперативних груп архівістів, наприклад П. Гудзенко [18].

Проблемі діяльності архівістів, в тому числі і українських, у післявоєнний період, присвятили праці ряд відомих. Кілька з них належать Я. Синельников [19]. Варто зазначити роботу відомого радянського дослідника В. Максакова «История и организация архивного дела в СССР (1917–1945 гг.)» [20], в якій він описує використання архівних фондів у період відбудови народного господарства країни. Однак автор, оглядаючи архівну галузь України, не виокремлює успіхи та роботу українських архівістів.

Г. Неклеса [21] у своїй статті ділиться досвідом науково-методичної роботи архівістів Київської області, В. Місюра – Закарпатської [22], Я. Тифлінський [23] та Д. Шміт [24] – Житомирської.

Важливий внеском у розвиток архівної справи є дослідження І. Бутича, яке одним з перших розкриває стан науково-методичної роботи в архівах УРСР і відзначає їх роль в організації інших видів архівних робіт [25]. За визначенням О. Мітюкова, особливої уваги у ході висвітлення процесу розбудови установ та формуванні їх документальної бази заслугоували періодичні видання, зокрема Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР «Архіви України». У своїй монографії він відзначає посилення уваги до публікації документів з історії радянського суспільства, виокремлюючи важливу роль видання в науково-дослідній роботі архівних установ республіки.

Таким чином, аналіз літератури з даної проблеми дає можливість нам пересвідчитись у тому, що далеко не всі аспекти історії розвитку архівної справи у повоєнний період висвітлені у достатній мірі, особливо враховуючи те що коло джерел в останні роки значно збільшилося, а це дає нам можливість доповнити і, у деякій мірі, переглянути вже зроблені висновки. Виходячи з цього слід зазначити, що історія архівного будівництва у вказаний період потребує детального дослідження.

Проведене дослідження та реалізація поставлених у ньому завдань дозволяє зробити наступні висновки: історіографічний аналіз наукової, навчальної та науково-популярної літератури засвідчує зростання дослідницького інтересу до теми: «Відбудова мережі регіональних архівних установ України в післявоєнний період (1944–1950 рр.)».

Аналіз літератури надав підстави встановити ще одну характерну рису дослідження архівного будівництва в УРСР – популяризаторський характер, зумовлений прагненням наблизити архівну інформацію до користувача, привернути увагу суспільства до становища архівів. У зв'язку з цим сформувався окремий напрям досліджень, в якому розглядалися питання про розвиток матеріально-технічної бази архівних установ у повоєнний період. Серед таких праць пріоритетне значення мали ті, що висвітлювали процес будівництва нових архівосховищ в республіці, реконструкцію та ремонт старих приміщень.

Список використаних джерел

1. Мишак І. М. Архівна справа в Україні середини 1940-х – середини 1960-х років [історичний нарис] / І. М. Мишак. – К., 2006. – 188 с.
2. Павлюк П. Архіви України в роки Великої Вітчизняної війни // Науково-інформаційний бюлетень АУ УРСР. – 1948. – №2. – С.11–14.
3. Гудзенко П. Історики-архівісти України у дні Великої Вітчизняної Війни // Науково-інформаційний бюлетень АУ УРСР. – 1955. – №2. – С.30–42.
4. Пилькевич С. Д. О работе архивных органов и государственных архивов Украины // Исторический архив. – 1956. – №3. – С.208–211.
5. Пилькевич С. Д. 40 років радянського архівного будівництва / С. Д. Пилькевич // 3 історії архівного будівництва на Україні: [збірник]. – Х., 1958. – С.3–27.
6. Пилькевич С. Д. Головні етапи розвитку архівної справи на Україні (1917–1965 рр.) / С. Д. Пилькевич // Історичні джерела та їх використання. – К., 1968. – Вип.3. – С.5–31.
7. Мітюков О. Г. 60 років архівній справі в Українській РСР / О. Г. Мітюков // Архіви України. – 1978. – №3. – С.20–34.
8. Лозенко Л. І., Кентій А. В. Архівне будівництво в УРСР (1919–1974 рр.) / Л. І. Лозенко, А. В. Кентій // Архіви України. – 1978. – №3. – С.5–20.
9. Вяликов В. И. архивное строительство и государственные архивы в Украинской ССР (1917–1960) // Государственные архивы и архивное дело в союзных республиках: Учебное пособие. – М., 1971. – С.36–53.
10. Порунова Т. Архівне будівництво на Луганщині / Т. Порунова // Архіви України. – 1967. – №5. – С.38–46.
11. Степанова А. Державний архів Кримської області / А. Степанова // 3 історії архівного будівництва на Україні: [збірник]. – Х., 1958. – С.85–92.
12. Адамська Е. З історії архівного будівництва на Харківщині / Е. Адамська // Архіви України. – 1968. – №1. – С.3–12.
13. Мірошненченко Н. Використання документальних матеріалів державного архіву Львівської області для народногосподарських цілей / Н. Мірошненченко // Архіви України. – 1958. – №4. – С.30–34.
14. Тищенко В. До історії архівної будівництва Ровенської області / В. Тищенко // Архіви України. – 1969. – №1. – С.8–14.
15. Плетньова Н. Радянське архівне будівництво на Чернігівщині / Н. Плетньова // Архіви України. – 1958. – №2. – С.19–29.
16. Синельников Я. Б. Радянське архівне будівництво на Волині (1939–1966 рр.) / Я. Б. Синельников // Архіви України. – 1967. – №3. – С.3–12.
17. Синельников Я. Б. Комплектування державних архівів Волинської області документальними матеріалами / Я. Б. Синельников // Науково-інформаційний бюлетень. – 1960. – №2. – С.28–30.
18. Гудзенко П. Історики-архівісти України у дні Великої Вітчизняної Війни // Науково-інформаційний бюлетень АУ УРСР. – 1955. – №2. – С.30–42.
19. Синельников Я. Б. Організація роботи по комплектуванню та експертизі цінності документальних матеріалів у Волинській області / Я. Б. Синельников // Архіви України. – 1962. – №5. – С.35–39.
20. Максаків В. В. Історія і організація архівного дела в СССР (1917–1945 гг.) / Максаків В. В. – М.: Наука, 1969. – 431 с.
21. Неклеса Г. П. Научно-методическое руководство архивами / Г. П. Неклеса // Вопросы архивоведения. – 1961. – №3. – С.26–30.
22. Місюра В. Створення мережі державних архівних установ на Закарпатті та їх діяльність у перші післявоєнні роки / В. Місюра // Архіви України. – 1970. – №1. – С.11–21.
23. Тифлінський Я. Державний архів Житомирської області // Радянська Житомирщина. – 1967. – №1. – С.52–53.
24. Шмит Д. Государственный архив Житомирской области // Вопросы истории. – 1953. – №5. – С.36–58.
25. Бутич І. Наукова робота державних архівів Української РСР // Науково-інформаційний бюлетень АУ УРСР. – 1958. – №1. – С.6–19.
3. Gudzenko P. Istoryky-arhivisty Ukrainy u dni Velykoi Vitchyznanoi Viny // Naukovo-informacijnyj bjuletень AU URSR. – 1955. – №2. – С.30–42.
4. Pil'kevich S. D. O rabote arhivnyh organov i gosudarstvennyh arhivov Ukrainy // Istoricheskij arhiv. – 1956. – №3. – С.208–211.
5. Pil'kevich S. D. 40 rokov radjans'kogo arhivnogo budivnyctva / S. D. Pil'kevich // Z istorii arhivnogo budivnyctva na Ukraini: [zbirnyk]. – H., 1958. – С.3–27.
6. Pil'kevich S. D. Golovni etapy rozvytku arhivnoi spravny na Ukraini (1917–1965 rr.) / S. D. Pil'kevich // Istorychni dzherala ta i'h vykorystannja. – K., 1968. – Vyp.3. – С.5–31.
7. Mitjukov O. G. 60 rokov arhivnij spravny v Ukrain's'kij RSR / O. G. Mitjukov // Arhivy Ukrainy. – 1978. – №3. – С.20–34.
8. Lozenko L. I., Kentij A. V. Arhivne budivnyctvo v URSR (1919–1974 rr.) / L. I. Lozenko, A. V. Kentij // Arhivy Ukrainy. – 1978. – №3. – С.5–20.
9. Vjalikov V. I. arhivnoe stroitel'stvo i gosudarstvennye arhivy v Ukrain's'koj SSR (1917–1960) // Gosudarstvennye arhivy i arhivnoe delo v sojuznih respublikah: Uchebnoe posobie. – M., 1971. – С.36–53.
10. Porunova T. Arhivne budivnyctvo na Lugans'hyni / T. Porunova // Arhivy Ukrainy. – 1967. – №5. – С.38–46.
11. Stepanova A. Derzhavnyj arhiv Kryms'koi oblasti / A. Stepanova // Z istorii arhivnogo budivnyctva na Ukraini: [zbirnyk]. – H., 1958. – С.85–92.
12. Adams'ka E. Z istorii arhivnogo budivnyctva na Harkivshhyni / E. Adams'ka // Arhivy Ukrainy. – 1968. – №1. – С.3–12.
13. Miroshnechenko N. Vykorystannja dokumental'nyh materialiv derzhavnogo arhivu L'viv's'koi oblasti dlja narodnogospodars'kyh cilij / N. Miroshnechenko // Arhivy Ukrainy. – 1958. – №4. – С.30–34.
14. Tyshhenko V. Do istorii arhivnoi budivnyctva Rovens'koi oblasti / V. Tyshhenko // Arhivy Ukrainy. – 1969. – №1. – С.8–14.
15. Pletn'ova N. Radjans'ke arhivne budivnyctva na Chernigivshhyni / N. Pletn'ova // Arhivy Ukrainy. – 1958. – №2. – С.19–29.
16. Synel'nykov Ja. B. Radjans'ke arhivne budivnyctvo na Volyni (1939–1966 rr.) / Ja. B. Synel'nykov // Arhivy Ukrainy. – 1967. – №3. – С.3–12.
17. Synel'nykov Ja. B. Komplektuvannja derzhavnyh arhiviv Volyn's'koi oblasti dokumental'nymi materialamy / Ja. B. Synel'nykov // Naukovo-informacijnyj bjuletень. – 1960. – №2. – С.28–30.
18. Gudzenko P. Istoryky-arhivisty Ukrainy u dni Velykoi Vitchyznanoi Viny // Naukovo-informacijnyj bjuletень AU URSR. – 1955. – №2. – С.30–42.
19. Synel'nykov Ja. B. Organizacija roboty po komplektuvannju ta ekspertyzji cinnosti dokumental'nyh materialiv u Volyn's'kij oblasti / Ja. B. Synel'nykov // Arhivy Ukrainy. – 1962. – №5. – С.35–39.
20. Maksakov V. V. Istorija i organizacija arhivnogo dela v SSSR (1917–1945 gg.) / Maksakov V. V. – M.: Nauka, 1969. – 431 s.
21. Neklesa G. P. Nauchno-metodicheskoe rukovodstvo arhivami / G. P. Neklesa // Voprosy arhivovedenija. – 1961. – №3. – С.26–30.
22. Misjura V. Stvorennja merezhi derzhavnyh arhivnyh ustanov na Zakarpatti ta i'h dijal'nist' u pershi pisljavoenni roky / V. Misjura // Arhivy Ukrainy. – 1970. – №1. – С.11–21.
23. Tyflins'kyj Ja. Derzhavnyj arhiv Zhytomyr's'koi oblasti // Radjans'ka Zhytomyrshhyna. – 1967. – №1. – С.52–53.
24. Shmit D. Gosudarstvennyj arhiv Zhitomir's'koj oblasti // Voprosy istorii. – 1953. – №5. – С.36–58.
25. Butych I. Naukova robota derzhavnyh arhiviv Ukrain's'koi RSR // Naukovo-informacijnyj bjuletень AU URSR. – 1958. – №1. – С.6–19.

References

1. Myshhak I. M. Arhivna sprava v Ukraini seredyny 1940-h – seredyny 1960-h rokov [istorychnyj narys] / I. M. Myshhak. – K., 2006. – 188 s.
2. Pavljuk P. Arhivy Ukrainy v roky Velykoi Vitchyznanoi Viny // Naukovo-informacijnyj bjuletень AU URSR. – 1948. – №2. – С.11–14.

Chuiko R. V., postgraduate student of the Kyiv Taras Shevchenko University (Ukraine, Kyiv), rehinachuiko@gmail.com

Rebuilding a network of regional archival institutions of Ukraine in the postwar period (1944–1950). Historiography of the problem

Different periods of Ukrainian history showed their peculiarities and formed a different vision of this problem. The decisive role in the post-war period was played by the ideological orientation of the historiography of the Soviet period, with its inherent praise for the leadership role of the party and government, exaggeration of the achievements of the industry's successes and the default of shortcomings.

Thus, meta of considering the work covering the archival work in Ukraine in the post-war period, it is necessary to distinguish three main stages:

The first stage covers the time from the liberation of the territory of Ukraine from the German occupation in 1944 and lasted until the mid-1950s. When the archival institutions, under the leadership of the Ministry of Internal Affairs,

depended on the complete Stalinist dictatorship, respectively, the labor had a pronounced ideological direction.

The carried out research and implementation of the tasks set in it make it possible to draw the following conclusions: the historiographic analysis of scientific, educational and popular science literature is evidenced by an increase in the research interest in the theme «Restoring the network of regional archival institutions of Ukraine in the post-war period (1944–1950)».

Keywords: archival affairs, post-war period, historiography.

* * *

УДК 94:61–054.75(477)«1944/1947»

Диптан Л. С.,

аспірантка кафедри історії та археології слов'ян
факультету історичної освіти, Національний
педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), lyba_17@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИКО–САНІТАРНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ РЕПАТРІАНТІВ НА ТЕРИТОРІЇ Української РСР у 1944–1947 рр.

У контексті організації вертикалі управлінських структур, органів та установ репатріації переміщених осіб на території Української РСР у 1944–1947 рр. аналізуються особливості діяльності радянського уряду щодо організації медико–санітарного обслуговування та лікування репатріантів на території Української РСР.

Наголошується, що від початку створення вертикалі органів репатріації в СРСР восени 1944 р. і до ліквідації більшості цих установ у 1947 р., завдання санітарної обробки, медичного обслуговування та лікування переміщених осіб – радянських громадян знаходилися серед найважливіших напрямів діяльності цих структур. Засаднича лінія Кремля на забезпечення відбудови зруйнованої війною економіки робочою силою вимагала від влади зусиль спрямованих на підтримання цієї самої робочої сили в працездатному стані, відтак слід було не допустити розповсюдження епідемічних та інших хвороб серед репатріантів і цивільного населення всередині країни, а для цього забезпечити санітарну обробку репатріантів, їх медичний огляд і посилене лікування. Саме ці функції й були покладені на медико–санітарну ланку усієї вертикалі органів репатріації в СРСР і Українській РСР зокрема.

Ключові слова: репатріація, репатріанти, Українська РСР, медико–санітарне забезпечення, перевірко–фільтраційні пункти (ПФП), збірно–пересильні пункти (ЗПП), приймально–розподільчі пункти (ПРП), лазарет, санітарний перепускник, медичний ізолятор, дезінфекційна камера, шпиталь.

Реалізація програми сталінського керівництва СРСР із повернення мільйонів «переміщених осіб» – радянських громадян на батьківщину вочевидь потребувала від партійного й державного керівництва, як у центрі так і на місцях, серйозних організаційних зусиль щодо забезпечення репатріації на усіх рівнях – від збірних таборів на території Німеччини до місць постійного проживання і праці громадян. У такій грандіозній за масштабами акції, адже за найскромнішими підрахунками поза межами державних кордонів СРСР в роки війни опинилося близько 5 млн. осіб [20, с. 26], важливо було передбачити та організувати всі ділянки роботи: прийом репатріантів, їх реєстрацію та фільтрацію на відповідних пунктах, агітаційно–пропагандистську обробку, матеріально–побутове, харчове і фінансове забезпечення, перевезення до місць проживання, працевлаштування на батьківщині. Одним із важливих прикладних аспектів роботи радянських органів репатріації з поверненнями було їх санітарне забезпечення та лікування. В умовах складної санітарно–епідеміологічної ситуації всередині країни та крайньої потреби в трудових ресурсах для відбудови зруйнованої війною економіки СРСР цей напрям діяльності влади набував особливого, не лише суто гуманітарного чи соціального, але й виразно економічного значення.

Питання організації медико–санітарного забезпечення процесу репатріації в СРСР і, зокрема на територію Української РСР, до сьогодні належить до кола маловивчених в історичній науці проблем. Як зарубіжні так і вітчизняні історики досліджують його в загальних рисах переважно в контексті аналізу самого процесу репатріації, його загальних організаційних питань, окремих сторін діяльності органів репатріації в Україні. До таких праць слід віднести дослідження А. Андрєєва [17], С. Гальчака [18; 19], В. Земськова [20–22], М. Куницького [23], Н. Мелешко [24], Т. Пастушенко [25], П. Поляна [26], А. Шевякова [27]. Наразі тема організації медико–санітарного обслуговування репатріантів на завершальному етапі Другої світової війни та в повоєнний період в окремий аспект дослідження не виділена.

Виходячи з стану наукового вивчення окресленої проблеми, метою нашої статті є комплексний історичний аналіз особливостей організації медико–санітарного обслуговування та лікування репатріантів на території Української РСР у період, коли репатріаційний процес тривав найінтенсивніше – в 1944–1947 рр.

Початок створення мережі органів репатріації в СРСР і розбудови такого напрямку їх діяльності як медико–санітарне забезпечення репатріантів було покладено ухвалою Державним Комітетом Оборони СРСР (далі – ДКО СРСР) 24 серпня 1944 р. постановою №6457–сс «Про організацію прийому радянських громадян, що повертаються на Батьківщину, примусово вивезених німцями, а також тих, хто з різних причин опинився за прикордонною лінією між СРСР і Польщею» [2, арк. 5]. Пунктом 8 цього нормативного документу санітарна обробка та медико–санітарне обслуговування поверненців покладалося на Народний комісаріат охорони здоров'я і Військово–санітарне управління Наркомату оборони СРСР [22, с. 275].

10 жовтня 1944 р. в структурі РНК СРСР організували Управління Уповноваженого РНК СРСР у справах репатріації громадян СРСР із Німеччини та окупованих нею країн (далі – Управління уповноваженого РНК СРСР по репатріації), яке очолив один із керівників радянської військової розвідки – генерал–полковник П. Голіков. Офіційна дата початку роботи управління – 23 жовтня 1944 р. Саме того дня РНК СРСР ухвалив спеціальну постанову №1482–45бсс [21, с. 333].

Як ми вже наголошували вище серед заходів, що вживалися для організації прийому та розподілу репатріантів важливе місце відводилось забезпеченню їх санітарної обробки та медичній допомозі хворим громадянам, які поверталися на територію СРСР. З цією метою в апараті Управління уповноваженого РНК СРСР по репатріації створили спеціальну структуру – санітарний відділ, очолюваний полковником Поляковим. Саме працівники цього підрозділу, зі штатом 13 одиниць, мали здійснювати контроль та координацію заходів медико–санітарного обслуговування репатріантів на усіх рівнях. Їх безпосередніми завданнями також було складання списків дитячих будинків і розміщення дітей–сиріт. Опікувався роботою відділу один із трьох помічників П. Голікова – генерал–майор В. Ревякін. Останньому, окрім санітарного, підпорядковувалися ще й відділи працевлаштування та реєстрації й обліку репатріантів [16, с. 72–73].